

Језик данас

НОВА СЕРИЈА

ГЛАСИЛО МАТИЦЕ СРПСКЕ ЗА КУЛТУРУ УСМЕНЕ И ПИСАНЕ РЕЧИ

САДРЖАЈ

Норма

Рада Стијовић

Шћиа је љ правилно Јовановић или Јовáновић? О акценџиу љрезимена 1

Мирјана Гочанин

О неким љравојисним дублејџима 10

Предлози

Душко Витас

Рачунар или комџијуџер – информатџичка збрка 15

Поводом

Данијела Радоњић

Речи наше насуџне – на лексичком луку од погдекад(а) до покупити 22

Мали савети

Одлуке Одбора за сџандаргизацију срџској језика 26

Повеље Маџице срџске за неџовање срџске језичке кулџуре 31

Писци о језику 44

УРЕДНИЦИ

Академик ИВАН КЛАЈН (1997–2005)
Др РАДА СТИЈОВИЋ (2014–)

УРЕДНИШТВО

Др РАДА СТИЈОВИЋ (главни и одговорни уредник)
Др НАТАША ВУЛОВИЋ ЕМОНТС
Др РАЈНА ДРАГИЋЕВИЋ
Др РАДОЈИЦА ЈОВИЋЕВИЋ
Др ДУШКА КЛИКОВАЦ
Др ВЕСНА ЛОМПАР
Др АЛЕКСАНДРА МАРКОВИЋ
Др МАТО ПИЖУРИЦА
Мр ОЛГА САБО
МИЛОРАД ТЕЛЕБАК
Академик МИЛОСАВ ТЕШИЋ

Језик данас

Адреса Уредништва: 21000 Нови Сад, ул. Матице српске бр. 1
Телефон: 021/420-199, лок. 265
Издавач: Матица српска
Цена: 200,00 динара

Технички секретар
Кайарина Сунјко

Коректор
Тајјана Пивнички Дринић

Технички уредник
Вукица Туцаков

Корице

Оскар Шпефан

Компјутерски слог
Владимир Вайић, ГРАФИТ, Петроварадин

Штампа
САЈНОС, Нови Сад

Језик данас на интернету:
www.maticasrpska.org.rs/jezik_danas
e-mail: ksunajko@maticasrpska.org.rs

Рукописи се не враћају

Министарство културе и информисања Републике Србије и
Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије
финансијски су помогли штампање овог гласила Матице српске

СРП – Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад

808

ЈЕЗИК данас : гласило Матице српске за културу усмене и пи-
сане речи / главни и одговорни уредник Рада Стијовић. – 1997, бр.
1-2005, бр. 21/22 ; Н. с. Год. 1 (10), бр. 1/2 (2014)– . – Нови Сад : Ма-
тица српска, 1997–. – 24 cm

Тромесечно.

ISSN 0354-9720 = Језик данас
COBISS.SR-ID 126253063

НОРМА

Рага Сѿијовић

ШТА ЈЕ ПРАВИЛНО ЈОВАНОВИЋ ИЛИ ЈОВЀНОВИЋ? – О АКЦЕНТУ ПРЕЗИМЕНА –

Изворни акценат многих презимена разликује се од оног који се чује у свакодневном говору. Понекад је ово предмет негодовања носилаца тих презимена, некад критике појединих лингвиста.

На примеру два типа презимена, најчешћих код нас, размотрићемо овај проблем и рећи како долази до тих промена и како би се оне могле сагледати са становишта норме. Први тип су презимена са завршетком *-овић/-евић*: *Јовановић*, *Милановић*, а други, презимена образована од именица на *-ија* (обично личних имена или назива занимања): *Јеремић* < *Јеремија*, *Терзић* < *ѿтерзија* и др.

I. У првом типу презимена разликују се два случаја:

1. Први случај су презимена с краткоузлазним или краткосилазним акцентом, са дужином или без ње. Ова презимена задржавају акценат основне речи: *Јовановић* (добијено од *Јован*), *Милановић* (од *Милан*), *Сѿѿјановић* (од *Сѿѿјан*), *Душановић* (од *Душан*), *Ићњайѿовић* (од *Ићњайѿ*), *Вукѿциновић* (од *Вукѿцин*), *Димѿѿријевић* (од *Димѿѿрије*), *Михѿиловић* (од *Михѿило*), *Мѿксимовић* (од *Мѿксим*), *Ѐбреновић* (од *Ѐбрен*), *Тѿѿоровић* (од *Тѿѿор*),

Среїєновић (од *Среїєн*), *Нѡвѡковић* (од *Нѡвѡк*), *Сїєїѡновић* (од *Сїєїѡн*), *Шћєїѡновић* (од *Шћєїѡн*).

2. Ова презимена изговарају се и са другачијим, дугоузлазним акцентом: *Јовѡновић*, *Милѡновић*, *Сїѡјѡновић*, *Душѡновић*, *Игњѡиѡвић*, *Вукашѡновић*, *Димитријевѡвић*, *Михаїловић*, *Максїмовѡвић*, *Обрѡновић*, *Тодѡровѡвић*, *Среїєнѡвић*, *Новѡковић*, *Сїєїѡновић*, *Шћєїѡновић*. Акценат се овде разликује од акцента речи од које је настало презиме. Он је променио и место и квантитет. Овај тип презимена све више се шири. Тежи да постане општи модел.

Душѡнова улица у Београду 1930. год.

Треба рећи да је акценат неких од ових презимена могао настати и ослањањем на основну реч. Тако је презиме *Јовѡновић* могло настати и од имена *Јѡвѡн* (*Јовѡнов*), презиме *Душѡновић* од *Душѡн* (*Душѡнов*), *Новѡковић* од *Нѡвѡк* (*Новѡков*) и сл. У том случају не можемо говорити о померању и промени акцента.

Како је настао акценат типа *Милѡновић*, *Сїѡјѡновић* (1.2)?

Настао је аналогично према презименима типа *Ковѡчевѡвић*, *Каїєїѡновић*, *Барјакѡиѡревѡвић*, чији се акценат поклапа са акцентом основне речи (као што је случај код презимена под 1): *кѡвѡч* – *ковѡча* – *ковѡчев* – *Ковѡчевѡвић*, *барјакѡиѡр*, *барјакѡиѡра* – *барјакѡиѡрев* – *Барјакѡиѡревѡвић*, *каїєїѡн* – *каїєїѡна* – *каїєїѡнов* – *Каїєїѡновић* итд.

Осим тога, до промене акцента долазило је и под утицајем дублетизма *Јѡвановѡвић* (<*Јѡван*) / *Јовѡновић* (<*Јѡвѡн*). На ширење овог типа презимена могла је, према мишљењу М. Пешикана, имати утицаја и „стара акценатска алтернација иницијалног и потиснутог акцента, слична односу: *їѡїлѡд* : у *їѡїлѡду*, *їрїјѡиѡељ* : *їрїјѡиѡељѡ*, или, можда *їѡсїѡђѡ* : *Госїѡђїндѡн*” (Пешикан 1975: 183–184). Пешикан износи и претпоставку да би се на овај начин „акценат типа *Милѡвѡновић*, *Милѡрѡдовѡвић*, можда и *Раѡсѡвѡвѡвић* (према старом

иницијалном акценту имена *Милова̄н*, *Милора̄д*, *Ра̄досав*) могао сматрати релативно старијим него *Милова̄новић* и закључује да би, уз ову претпоставку, била разумљивија изразита експанзивност типа *Јова̄новић* и сл.” (Пешикан 1975: 184).

У вези с променом акцента презимена на *-овић/-евић* у Институту за српски (тада српскохрватски) језик спроведена је 1975. године анкета међу сарадницима Института који су били из разних крајева: Лике, Дрвара, Мостара, Требиња, Гацког, Никшића, Црквичког Поља, Горобила, златиборског краја, Обада (крај Сребренице), Љештанског (крај Бајине Баште), Шапца, Лајковца и Деспотовца.

Од анкетираних је тражено да наведу акценат одређених презимена овога типа у свом крају, као и сопствено категоријско опредељење, тј. како би изговорили презиме одређеног склопа. Анкетиране су биле и по једна Дубровчанка, Београђанка и Новосађанка, које су изнеле само своје категоријско опредељење (Тешић 1975: 186–193).

Ево неких примера.

Лика: *Будисављевић*, *Влаисављевић*, *Вукмировић*, *Дамјановић*, *Даниловић*, *Ива̀новић*, *Мајси́оровић* (дакле, седам презимена са промењеним акцентом); *Бу̀лаји́новић*, *Ра̄дја̀ковић* (два са изворним акцентом).

Дрвар: *Ра̄ђе́новић*, *Во̄ђиновић*, *Келечевић*, *Мӣла̀ковић*, *Мила̀циновић* (однос је 1 промењен : 4 изворна).

Мостар: 13 презимена са промењеним акцентом типа: *Вука̀циновић*, *Ива̀новић*, *Сели́мовић* итд., 18 изворних као: *Јусуфовић*, *Мӣја̀јновић*, *Ра̄дуловић*, *Џа̀феровић* и два презимена са двојним акцентом: *Ма̀рӣиновић* и *Ма̀рӣиновић*, *Милѝћевић* и *Милѝћевић*.

У Требињу су сва наведена презимена имала изворни акценат: *Булајџовић*, *Даниловић*, *Ђукановић* итд., а у широј околини Требиња наведена су три са промењеним: *Вукосављевић*, *Вуксάνовић*, *Драјџевић* и 17 са изворним акцентом: *Јокановић*, *Ивџанковић*, *Тџијавчевић* итд.

У Никшићу је однос био 6 : 19 у корист изворних, нпр.: *Даниловић* према *Булајџовић*, *Велимјировић* итд.

У Црквичком Пољу су сва наведена презимена имала изворни акценат: *Вдјиновић*, *Живџановић*, *Тддоровић*, *Раичевић* итд.

У Обадима су сва наведена презимена имала промењени акценат: *Ђокановић*, *Ђукановић*, *Ивановић*, *Јовановић*, *Максимовић*, *Миловановић*, *Продановић*, *Раивдјевевић*.

У Љештанском однос је био 4 : 11 у корист изворних, али су била још три са два акцента, а један са три: *Вилојџијевић* = *Вилдџијевић*, *Радовановић* = *Радовџановић*, *Тодоровић* = *Тддоровић* (*Тддоровић*), *Јовановић* (понекад и *Јовановић*).

У Горобилу и златиборском крају однос је био 3 : 19 у корист изворних: *Вучићевић*, *Јаковљевић*, *Рагосављевић*, односно *Вилдџијевић*, *Вукџиновић*, *Ракићевић* итд.

У Поцерини је однос био приближно изједначен: *Јовановић*, *Миловановић*, *Сивџановић*, *Ђукановић*, *Јоксимовић*, *Максимовић*, као и у Лајковцу: *Живојиновић*, *Миловановић*, *Величковић*, *Максимовић*.

У Деспотовцу су сви акценти били промењени: *Аврамовић*, *Јевремовић*, *Милановић* итд.

У Шапцу је однос био 17 : 2 у корист промењених: *Алимџијевић*, *Вучићевић*, *Кузмјановић*, *Милошевић*, *Младџановић* итд. наспрам *Величковић* и *Ђукановић*.

Јанко Веселиновић

Лаза Лазаревић

(Овако данас Шайчани изговарају презимена Јанка Веселиновића и Лазе Лазаревића)

На основу ове анкете може се извести закључак да је тенденција померања и мењања акцента најизраженија у Србији, али се у великој мери среће и ван ње. Тако су у Деспотовцу сви акценти били промењени, као и у Обадима крај Сребренице; у Шапцу је однос био 17 : 2 у корист промењених, а промењени су преовладавали и у Лици. У Поцерини и Лајковцу однос је био приближно изједначен, као и у Мостару. Искључиво изворни акценти потврђени су у Требињу и Црквичком Пољу, а преовладавали су у Никшићу, Горобилу, Љештанском и златиборском крају. М. Тешић закључује да нису сви типови презимена обухваћени променама (нпр. *Рагојевић*, *Рагаковић*), док се готово редовно јавља у презименима типа *Рагосављевић*, *Јаковљевић*, *Стевановић* и *Миловановић*, односно *Милојковић*, *Живанчевић* и сл., а у великој мери и у презименима типа *Вилојијевић*, *Миладиновић*, *Вучићевић*, *Рагичевић* итд. (Тешић 1975: 193).

Када су у питању лична опредељење учесника анкете, резултати су следећи – нека презимена су сви анкетирани изговорили са изворним акцентом (нпр., *Рагаковић*, *Стијаковић*), а нека сви само са помереним (*Иванковић*, *Миленковић*, *Живанчевић*). Код неких презимена преовладавао је изворни акценат (као, нпр., код *Мићуновић*, код кога је однос 6 : 11 у корист изворног или *Булајновић*, са односом 10 : 5 у корист изворног, а два испитаника употребљавала су оба облика). Код других пак преовладавао је померени (као, нпр., код *Ивановић*, код кога је однос 14 : 1 у корист помереног, а три испитаника су користила оба акцента).

II. Други тип презимена у којима долази до промене изворног акцента јесу презимена која су настала од именица на *-ији*, и то на познат начин – глас *j* налазио се између два *и*, у позицији у којој је он најнестабилнији, његов изговор најпасивнији, тако да је испао, а два *и* су се сажимала дајући дуго *й*: *Йлија* > *Йлијић* > *Йлић* *Йлйћ*, *Тађија* > *Тађијић* > *Тађић* > *Тађић* и сл.

У овом типу презимена разликују се три случаја:

1. Први случај су двосложна презимена типа *Йлйћ*, *Терзић*, *Тађић*, *Хајић* и сл. Угледањем на презимена типа *Кдсјић*, *Кдчић*, она су почела да се изговарају: *Йлић*, *Терзић*, *Тађић*, *Хајић*. Дакле, променио се акценат и изгубила дужина на другом слогу.

2. Други случај су тросложна презимена типа *Појађић*, *Балујић*, *Синђељић*, *Панијелић*, *Екмејић*, *Јеремјић*, која су претрпела утицај врло раширеног типа презимена *Појовић*, *Пејровић* и, по узору на њих, почела да се изговарају с помереним акцентом и без дужине: *Појађић*, *Балујић*, *Синђељић*, *Панијелић*, *Екмејић*, *Јеремјић* (ово презиме се изговара и *Јеремјић*, са задржаним првобитним акцентом, али без дужине, што је настало као резултат тежње да се ово презиме са што мање измена прилагоди једном од постојећих акценатских типова).

3. Трећи случај су тросложна презимена типа *Сувајмић*, *Кујунџић*, *Самарић*, *Тушунџић*, *Бунарић* и сл., која су се прилагодила презименима типа *Радојчић* – с помереним акцентом, али са дужином, која се у позицији пред сонантом, по гласовним законима српског језика, увек чува, па се чује: *Сувајмић*, *Кујунџић*, *Самарић*, *Тушунџић*, *Бунарић* итд.

Главни разлог за промену акцента ових презимена била је тежња да се уједначе акценатски типови, да се велики број сведе на мањи број акценатских типова.

Осим тога, промену акцента изазвало је и то што је акценат ових презимена у супротности с општим принципима наше акцентуације. Наиме, ова презимена имају краткоузлазни акценат на претпоследњем слогу и дужину иза њега, и то кроз целу парадигму: ном. *Илић*, ген.–ак. *Илића*, дат.–лок. *Илићу*, инстр. *Илићем*, а тако и *Панићелић*, ген.–ак. *Панићелића* итд. Према правилима наше акцентуације именице с краткоузлазним акцентом на претпоследњем слогу и дужином на последњем, имају у зависним падежима, по правилу, дугоузлазни акценат на последњем слогу основа: *војник*, ген.–ак. *војника*, дат.–лок. *војнику*, инстр. *војником*, а тако се мења и *јунак*, *барјакџић* итд. Насупрот великом броју именица с оваквим акцентом, стоји сразмерно врло мала група презимена с непроменљивим односом – краткоузлазни акценат и дужина – кроз целу промену. По Ивићевим речима „та је аномалија створила потребу да се овај однос уклони из језика” (Ивић 1955: 252).

Процес измене акцента неких од ових презимена био је потпомогнут и нестанком појединих речи из употребе, као што су *сувајмија*, *тушунџија*, *кујунџија*, односно све ређим давањем деци имена попут *Јеројија*, *Тимошија* и сл.

Рађ кујунџије

Производ екмечије

Дакле, стари акценатски ликови овог типа презимена губе се постепено зато што немају ослонац

- ни у систему акценатских типова у деклинацији
- ни у језичком осећању говорника (Ивић 1955: 253).

Према анкети коју је П. Ивић обавио међу својим познаницима у Новом Саду и Београду, људима од око тридесет година, већина их је наводила новије акценте презимена овога типа (Исто: 253).

Шта се из свега може закључити? Да је процес уопштавања одређених акценатских типова узео широког маха и у народним говорима и међу образованим људима, па и међу лингвистима. Дакле, не ради се о незнању већ о једној језичкој појави која се одвија по одређеним правилима. Осим тога, нема никакве сумње да је врло тешко, вероватно и немогуће, знати за свако презиме како гласи његов изворни акценат. То се нарочито односи на „хомониме” типа *Јовановић* (од *Јован*) и *Јовановић* (од *Јован*), *Душановић* (од *Душан*) и *Душановић* (од *Душан*), *Маринковић* (од *Маринко*) и *Маринковић* (од *Маринко*) итд. Зато ову појаву не можемо проглашавати нестандардном и осуђивати је. Свакако, постоје презимена људи за која бисмо се морали потрудити да сазнамо њихов изворни лик. Лепо је знати да се аутор „Магарећих година”, „Николетине Бурсаћа”, „Пролома” зове Бранко *Ђојић*, аутор „Дервиша и смрти” Меша *Селимовић*, а аутор „Кржаве бајке” и „Тражим помиловање” Десанка *Максимовић*, да презиме аутора „Ђулића”, односно „Ђулића увелака” правилно изговарамо *Јовановић*, као и да машинска школа у Београду носи име Радоја *Ђакића*.

Наши речници и језички приручници такође у највећем броју случајева доносе као равноправне дублетне облике.

У *Речнику САНУ* налазимо презимена *Мићуновић* и *Мићуновић*, *Караџић* и *Караџић*, *Авакумовић* и *Авакумовић*, *Ћлић* и *Ћлић* итд. У појединим случајевима забележен је само један акценат – или онај који има основна реч или који је промењен, нпр., *Куљунџић*, *Јеремјић*, односно *Јеројић*, *Живановић* итд. (Станић 1975: 181). Акценат презимена у *Речнику САНУ* „више представља нормативну сугестију и оцену да је дати нагласак начелно у духу новоштокавског система – него у строгом смислу филолошки податак, конкретно сведочанство” (Пешикан 1975: 185–186).

Правопис из 1960. такође признаје равноправност промењеним акцентима у презименима на *-овић/-евић*: *Милићевић* и *Милићевић*, *Мијајковић* и *Мијајковић*, *Михановић* и *Михановић*, *Недељковић* и *Недељковић*. Међутим, доноси само облике *Ћлић* (поред *Ћлијић*), *Куљунџић*, *Ђерзић* (поред *Ђерзијић*).

Међу лингвистима такође проваладава став о нормативности ових дублетних облика.

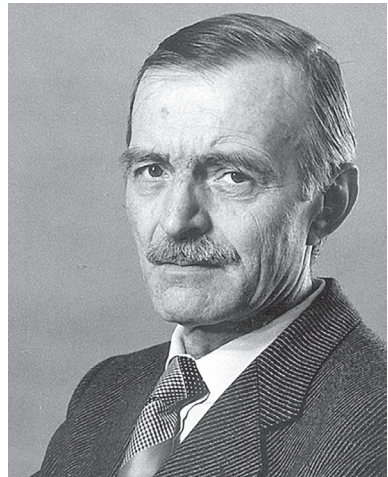

Павле Ивић

Павле Ивић, анализирајући презимена типа *Илић* и *Појагић*, закључује: „Пре свега, изворни акценатски тип још увек није мртав и њега свакако треба препоручивати позоришту, радију и филму. С друге стране, бесмислено би било покушавати да се стане на пут природном процесу развитака који се не може зауставити никаквим забранама” (Ивић 1955: 254).

Митар Пешикан, говорећи о акценту презимена на *-овић/-евић*, каже: „Ма како био наоко оправдан захтев да се треба придржавати изговора својственог самим носиоцима презимена, он је *неосишварив*, па и *попрешан*, јер је супротан најосновнијим

захтевима језика: тежњи језичкој економији и тежњи системским решењима у уобличавању језичке материје. Језичка норма и уопште лингвистичка обрада треба да установљава *каћеоријске* и *системске појаве*, *законијосици*, *узусе* – а не конкретне случајеве везане за ово или оно презиме. Отуда је на првом месту захтев онима који на неки начин нормирају акценат презимена (у изради језичких приручника, у спикерској служби и др.): *не суиroyсишављаици се сионийаним шежњама ка каћеоријском и системском прилапођавању и уједначавању акцената презимена, поцишоваици деловање закона продуктивносии акценатских ишиова*” (Пешикан 1975: 184).

Митар Пешикан

Литература:

- Ивић 1955: Павле Ивић. О акценту презимена као Илић, Пантелић и сл. *Наш језик* (нова серија) књ. VI/7–10, 251–254.
- Пешикан 1975: Митар Пешикан. Још о акценту презимена на *-овић/-евић* (уз чланак М. Станића). *Наш језик* (нова серија) књ. XXI/3, 183–186.

Правопис 1960: *Правопис српскохрватскога књижевног језика са правописним речником*. Нови Сад: Матица српска; Загреб: Матица хрватска.

Речник САНУ: *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, I–XXI. Београд: Институт за српск(охрватски)и језик САНУ и САНУ, 1959–2019.

СТАНИЋ 1975: Милија Станић. О акценту презимена на -овић (-евић) са двосложном и вишесложном основом. *Нац језик* (нова серија) књ. XXI/3, 172–183.

ТЕШИЋ 1975: Милосав Тешић. Подаци анкете о акценту презимена на -овић (-евић). *Нац језик* (нова серија) књ. XXI/3, 186–193.

Рада Стијовић
stijovicr@yahoo.com

